

kokuussa 1988 ulkoasiainministeri Kalevi Sorsa (sd) vieraili Strasbourgissa. Syyskuussa 1988 kaikkien eduskuntaryhmien edustajista koostuva valtuuskunta lähti Strasbourgisiin. Marraskuussa 1988 yleiskokouksen valitsevat kaksi demokratiatarkastajaa (Harald Lied, Norja ja Friedrich Probst, Itävalta) tulivat Suomeen. Toukokuussa 1989 ulkoasiainministeri Pertti Paasio (sd) allekirjoitti Euroopan neuvoston perussäännön ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen Strasbourgissa.

Suomesta tuli 5.5.1989 Euroopan neuvoston 23. jäsen. Samana päivänä Euroopan neuvosto vietti perustamisensa 40-vuotispäivää. Suomen jälkeen Euroopan neuvostoon ovat liittyneet kaikki Euroopan valtiot lukuun ottamatta Valko-Venäjää. ■

KALEVI EURO SUOMI ANSAITSEE JA TARVITSEE YHDYSVALLAT- INSTITUUTIN

YHDYSVALLAT TULEE AINA OLEMAAN
VALTIONA JA YHTEISKUNTANA
SUOMELLE LÄHEINEN JA ELINTÄRKEÄ
KUMPPANI. TÄLLÄ SUHTEELLA ON
VAHVA JA LUJA PERUSTA, MUTTA SITÄ
TULLEE OLENNAISESTI LUJITTA.

Vuoden 2009 loppupuolella kerrottiin *Turun Sanomissa* Turun Hirvensalossa sijaitsevan Sipsalo-nimisen puutarhatilan myyntiaikeista tilan omistajan kuoltua. Eri-tyistä asiassa oli, että kyseinen tila on kasvitieteilijä Carl von Linnén läheisen työtoverin, Turun Akatemian professorin Pietari Kalmin vuonna 1752 käyttöönsä saama koetila Amerikan matkaltaan tuomille kasveille. Näitä on tilalla vieläkin useita, sekä puita, pensaita että kukkia. Kirjoituksessa tilan tulevasta kohtalosta oltiin huolissaan etenkin suhteessa erilaisiin rakentamisintresseihin. On kuitenkin ilmennyt, että suurella tontilla olevat osin 1700-luvulta olevat idylliset punamultarakennukset ja puutarhakin on kaavoissa suojeltu.

Pietari Kalmin puutarhassa on siten kyse suorasta elävästä yliajallisesta yhteydestä Amerikan Yhdysvaltoihin sen siirtokunta-ai-kaan, jo ennen Yhdysvaltojen valtiollista syn-tyä. Kalmia arvostetaan Yhdysvalloissa paitsi yhtenä maan ensimmäisistä tieteellisistä luon- nontutkijoista, myös vuonna 1770 englanniksi, saksaksi, ranskaksi ja hollanniksi käännetystä

matkakirjastaan *En Resa til Norra America*, jota pidetään yhä eräänä siirtokuntaolojen kuvaus- ten peruslähteenä hänen toimittuaan pappina Pennsylvaniassa ja matkusteltuaan eri puolilla siirtokunnissa vuosina 1748–51. Pietari Kalmilta on peräisin myös ensimmäinen tieteellinen Niagaran putousten kuvaus ja hänen nimensä löytyy muun muassa Pennsylvanian ja Connecticutin valtioiden tunnusku- kan (*state flower*) vuorilaakerin latinalaisessa nimessä *Kalmia latifolia*.

SUOMALAISTEN SALVOSTEKNIikka MULLISTI ASUTTAMISEN

Pietari Kalm ei ole kuitenkaan ensimmäinen näkyvän panoksen antanut suomalainen Yhdysvaltojen syntyvaiheessa. Kaikki toki tietävät Ruotsin valtion vuonna 1638 perustaman Delawareen siirtokunnan suomalaiset. Harvempi tietnee, että vähintään puolet, toisten arvioiden mukaan jopa kolme neljänestä siirtokunnan pysyvistä jäsenistä oli suomalaisia. Nämä olivat lähinnä Wärmlantiin pääosin Savosta sukupolvea paria aiemmin muuttaneita, kaskitaloutta harjoittaneita niin sanottuja metsäsuomalaisia, uudisraivaajia. Enimmilläänkin heitä oli noin 1 000, mutta viimeaikaisissa tutkimuksissa heidän panoksensa on osoittautunut uuden, nopeasti laajentuvan maan syntyprosessissa sitäkin mittavammaksi. Tämän panoksen merkitys on siinä, että vastikään edellisiltä uudisraivauksiltaan saapuneiden suomalaisten uudisraivaajien mukana katsotaan Amerikan siirtokuntaan yleisesti tulleen käyttöön sikäläisittäin rakennusteknisen innovaation, hirsisalvostekniikan. Association of American Geographers'in aikakauskirjassa vuonna 1989 seuran silloinen puheenjohtaja professori Terry Jordan toteaa tutkimustensa perusteella, että suomalaisten uudisraivaajien hirsisalvostekniikka on ollut eräs merkittävimpiä tekijöitä uudisasukkaiden uuteen ympäristöön sopeutumisessa ja siirtokuntien ajan Amerikan ja sittemmin Yhdysvaltain valtion "räjähdysmäisen nopeassa" länteen ja pohjoiseen suuntautuneessa asuttamisessa. Professori Jordan ja vi-

rolaissyntyinen professori Matti Kaups julkaisivat aiheesta myös vuonna 1989 teoksen *The American Backwoods Frontier: An Ethnic and Ecological Interpretation (Creating the North American Landscape)*.

ITSENÄISYYSJULISTUKSESTA LAULUNTEKIJÖIHIN

Suomalaisten 1600-luvun siirtolaisten tärkeä panos Yhdysvaltain historiassa ei jää tähän. Suoraan alenevassa polvessa Savon Rautalamilta lähteneen Martti Marttisen pojanpojan poika John Morton (välivaiheessa Mårtensson) oli 13 alkuperäisen siirtokunnan itsenäisyyskokouksessa vuonna 1776 se, joka Benjamin Franklinin ja merkittävän oikeusoppineen James Wilsonin ohella ratkaisivat Pennsylvanian äänin Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen hyväksymisen. Morton oli myös puheenjohtaja perustuslakia edeltäneessä komiteassa, joka laati siirtokuntien yhdistymistä koskevat periaatteet ja säännöt. John Mortonin sukutaustan, henkilöhistorian, elämäntyön ja sen merkityksen tutkimiseksi on äskettäin – Yhdysvaltain edellisen Suomen suurlähettilään Marilyn Ware'in aloitteesta – perustettu The John Morton Project -niminen suomalais-amerikkalaisen yhteisö.

Myös Yhdysvaltain ammattiyhdistysliikkeessä ja erityisesti poliittisessa työväenliikkeessä tehokkaalla järjestäytymisellä, mielenosoituksin ja lakoin säällisten työolojen ja -aikojen, palkkojen, tasa-arvoisuuden ja järjestäytymisoikeuden puolesta suomalaiset olivat näkyvästi 1800-luvun lopulta pitkälle 1900-luvulle eturintamassa. Siltä osin suomalaiset ovat antaneet oman erittäin vahvan panoksensa sittemmin tapahtuneeseen Yhdysvaltain yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen ja kansanvaltaiseen kehitykseen. Myös silloinen panos Yhdysvaltain työväenkulttuuriin, koulutukseen ja yleisivistykseen lukemattomin erilaisin järjestöin, sanomalehdin ja oppilaitoksien on ollut merkittävä. Hiski Salomaa ja T-Bone Slim (Matti Huhta) olivat merkittäviä laulun- ja runon- tekijöitä työväenkulttuurissa. Jälkimmäisen laulut kokivat myö-

hemmin uudelleentulemisensa 1950–60-lukujen mustien kansalaisoikeusliikkeessä ja Yhdysvaltain älymystön nykyisin ehkä tunnetuin yhteiskuntakriitikko, poliittinen aktivisti, kielitieteilijä ja filosofi Noam Chomsky pitää tietävästi T-Bone Slimin lauluja eränä aatteellisista suosikeistaan.

MAINEIKKAAT ARKKITEHDIT

Yhdysvaltain kansalliseen kulttuuriin alallaan merkittävästi vaikuttaneista suomalaisista on mainittava myös Eliel ja Eero Saarinen, arkkitehdit. Eliel Saarinen muutti perheineen Yhdysvaltoihin vuonna 1923. Hän toimi uusia opetusmenetelmiä kehittäen opettajana ja johtajana vastaperustetussa ja hänen johdolla Yhdysvaltain erääksi maineikkaimmista ja maan arkkitehtoniseen ja taiteelliseen kehitykseen eniten vaikuttaneista taideopetuslaitoksista, Cranbrook Academy of Art'issa. Vuodesta 1925 alkaen hän suunnitteli Cranbrookin oppilaitoskokonaisuuden kampuksen, joka nykyisin on luokiteltu Yhdysvaltain kansalliseksi historialliseksi muistomerkitseksi.

Suomessa vuonna 1910 syntynyt ja 13-vuotiaana Yhdysvaltoihin muuttanut Eero Saarinen työskenteli Yalen yliopistosta arkkitehdiksi valmistuttuaan isänsä työtoverina ja opettajana jonkin aikaa Cranbrookissa, oli vuoden Suomessakin, ja isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1950 perusti oman arkkitehtitoimiston. Alun perin 1940-luvun lopulla hän tuli tunnetuksi huonekalusuunnittelijana, kilpailuissa palkituilla ja nykyisin klassisen aseman saavuttaneilla ja yhä edelleen tuotannossa olevilla tuoleillaan. Suurin panos hänellä on kuitenkin ollut arkkitehtina, lukuisten huomattavien rakennusten suunnittelijana. Häntä pidetään 1900-luvun yhtenä merkittävimmistä Yhdysvaltain arkkitehteista huolimatta varhaisesta kuolemastaan jo 51-vuotiaana 1961. Hyvin tunnettujen New Yorkin ja Washington D.C.:n lentoterminaalien ohella näkyvin työ lienee St. Louisin Gateway to the West, Portti Länteen. Se on Lännen valloituksen lähes 200 metrin korkeinen ruostumattoman teräksen ylös kapene-

va hoitava kaari, huipullaan näköalatilat. Kaari on osa laajempaa Yhdysvaltojen kansallisen laajentumisen muistomerkkiä ja on miljoonien amerikkalaisten käyntikohde vuosittain.

VASTAVUOROISUUDEN JATKUMO

Mikä voi siten olla suomalaisittain kiehtovampaa kuin olla ollut kansallisuutena tietoinen ja taitoinen merkittävänä osana luomassa maailman vaikutusvaltaisimman valtion syntymä, kasvua ja kehitystä. Työ alkoi 1600-luvun uudisraivaajien hirsisalvostekniikasta ja oli osana yhä uusien eurooppalaisten uudisraivaajapolvien lakeuksien, metsien ja vuorten valloitusta, aineellistuen vertauskuvallisesti tämän kehityskulun saavutuksia kuvaavana, suomalaisen suunnittelemana Lännen valloituksen huikeana porttina.

Eräänä, lähes yhden käden sormin laskettavissa olevista kansakunnista suomalaiset ovat siten varhaisesta siirtokunta-ajasta alkaen olleet rakentamassa Yhdysvaltoja, jatkumona läpi vuosisatojen. Eikä se ole päättynyt, sillä tänäkin päivänä suomalainen panos on valtameren yli lukuisilla aloilla arvostettava, niin tieteissä, taiteissa kuin taloudessa: vaikkapa Yhdysvalloissa toimivan professori Pekka Hämmäläisen palkittuna ja huomiota herättäneenä käänteentekevästä tulkintana maan intiaanihistoriasta, tai suomalaisten yritysten omistamina kymmeninä tuotantoyrityksinä maassa.

Suomessa tulisi olla ratkaisevasti paremmin tunnettuna panoksemme Yhdysvaltain synnyssä ja kehityksessä ja tämän pohjalta rakennettava läheisempi molemmiin suuntaan suhde Yhdysvaltoihin valtiona ja kansakuntana. Suomi tarvitsee Yhdysvaltoja ja Yhdysvallat tarvitsee hyviä suhteita kaikkiin maihin, ei vähiten niihin joihin sillä on vuosisatojen läheiset historialliset ja sellaisina arvostamansa siteet. Suomessa tämä vahvempien suhteiden rakentaminen edellyttää nykyistä laajempaa koordinoitua tutkimustyötä, yliopistojen verkottuneita valtakunnallisia tutkimusohjelmia ja niiden tuloksiin pohjautuvaa julkaisu- ja tiedotustoimintaa. Paitsi kohdistuen edellä mai-

nittuihin suomalaisaiheisiin ja Yhdysvaltain historiaan yleensä, ennen kaikkea tutkimuksen kohteena tulisi olla Yhdysvaltain dynaaminen ja uskomattoman monenkirjava nyky-yhteiskunta sekä Yhdysvaltain kansainväliset suhteet ja politiikka. Suomelle Yhdysvallat tulee aina olemaan valtiona ja yhteiskuntana läheinen ja elintärkeä kumppani. Tällä suhteella on vahva ja luja perusta, mutta sitä tulee olenaisesti lujittaa (tässä ei ajatella NATO:a; erilaiset liittoutumat tulevat ja menevät historian myötä, olosuhteiden mukaan).

Malli tämänkaltaisen työn järjestämiselle voisi olla Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Aleksanteri-instituutin, vahvasti Venäjän kysymyksiin paneutuneen tapainen valtakunnallisesti toimiva yliopistojen verkostopohjainen koulutus- ja tutkimusinstituutti julkaisusarjoineen. Yhdysvallat-instituutti voisi olla erinomaisen hyvin myös Turussa, esimerkiksi vastaavalla tavoin Turun yliopiston yhteydessä. Tällöin, Turussa sijaitsevana Yhdysvallat-instituuttina tullaan tämän kirjoituksen alkuriveihin: mikä voisi olla vertauskuvallisesti sattuvampaa kuin sijoittaa tämä instituutti kaikella pieteteillä Turun Sipsalossa olevan Pietari Kalmin puutarhan tuntumaan, paikassa jossa suomalaisten panos Yhdysvalloissa ja Amerikka Suomessa jatkavat elinvoimaista ja kukoistavaa, pian neljäsataavuotista yhteistä elämäänsä, vastavuoroisuuden jatkumona. ■

VELI-PEKKA LEPPÄNEN JAAN TÖNISSON NOUSI JA TUHOUTUI VIRON RINNALLA

BRKKI TUOMIOJA KIRJOITTI

TASAPAINOISEN HENKILÖKUVAN VIRON
KANSALLISESTA JOHTAJASTA JAAN
TÖNISSONISTA. HELLA WUOLIJOKI
TARJOSI KANAVAN YSTÄVÄNSÄ
TÖNISSONIN HAKIESSA YHTEYTTÄ
KREMLIIN VUODEN 1939 TUKALINA
PÄIVINÄ. TÖNISSON TELOITETTIIN
TALLINNASSA KESÄLLÄ 1941.

Suomenlahden tällä puolen ei vallitse kaisvonsyvä tietämys Viron lähihistoriasta – ei tsaarinvallan lopun ja ensimmäisen itsenäisyyden ajoista, eikä liioin vuoden 1940 neuvostovallan synnyistä. Jo siksikin on syytä panna ilolla merkille dosentti Erkki Tuomiojan uusien elämäkertatutkimus *Jaani Töniisson ja Viron itsenäisyys* (Tammi 2010, 352 sivua).

Tuomiojan edellinen historiahyppy – hänen isoäitinsä Hella Wuolijoen *Häivähdys punaista* -biografia (2006) – nosti poikkeuksellisen kehu- ja myyntiaallon ja hänet palkittiin Tieto-Finlandialla. Töniisson-teos tuskin yltää samanmittaisiin saavutuksiin, mutta se sisältää tukuittain uudempaa, myös suomalaisille kiintoisaa materiaalia. Tuomiojan perinpohjaisuudesta kertoo, että tutkimustensa myötä hän on opiskellut sen verran hyvin vironkielen, että pystyy hyödyntämään alkukielistä lähteistöä ja kirjallisuutta.

Kimmokkeen Töniisson-työhönsä hän sai